

Omsorgsprincipper

Et centralt spørgsmål: Hvordan vejleder man sårbare unge? Hvordan yder man omsorg uden omklamring. Og hvordan kan vejlederen rumme den anden? Det er etiske spørgsmål.

Etik er ikke videnskab og ikke teknologi, men praktisk visdom.

Etikken bygger på erfaring af det gode og af tab af det uerstattelige

Denne erfaring er udtrykt i fortællinger og vidnesbyrd om det gode liv og dets ødelæggelse.

Etikken håndhæves ved ros og dadel, jfr. Aristoteles (384 – 322 f.Kr.)

Man må ofte vælge det mindste onde.

Det gode er oplevelsen af lykken i livet.

Men lykke er ikke bare tilfredsstillelse af behov. Selv den fattige og den syge kan være lykkelig. Lykken er gensidig given og modtagen

Og der kan være lykke i lidelsen og smerte i lykken.

Fortællingerne sammenfattes i ideer om omsorg og pligter (handlingskrav)

Ængstelsen for den anden er grundlæggende for den etiske indsigt.

Den anden udtrykker sig i *ansigtet*, jfr. Emmanuel Levinas (1906-95) i *Totalitet og Uendelighed* (1961, på dansk 1996) dvs. vi møder en appel om hensyn i den Andens øjne og tale. De siger: "Du må ikke slå ihjel". Det er den etiske modstand mod vold.

Denne modstand er den negative side af omsorgen, som positivt er ængstelse, hensyn, agtelse, respekt for den anden. Der kan antages 4. principper for denne omsorg:

1. Respekt for selvbestemmelse

Respekten for selvbestemmelse (græsk: *auto-nomi*) har i vor tid udviklet sig til en idé om individets frihed og dets mulighed for at udvikle sig i takt med dets egne valg og ønsker for dets fremtidige liv. Selvbestemmelsen kan bestemmes som mindst 5 evner:

1) Evnen til at forme ideer og sætte et mål for livet,

2) evnen til etisk indsigt, og personligt liv, jfr. Søren Kierkegaards tale om den enkeltes eksistentielle valg .

3) evnen til rationel beslutning og tvangfri handling,

4) evnen til politisk engagement og personlig ansvarlighed og

5) evnen til informeret samtykke til de projekter man involveres i.

Disse betydninger har dybe rødder i den europæiske idéhistorie og filosofi. Men omsorg har i medicinsk etik udviklet sig fra paternalisme (af latin: *pater*, fader) til en "videnskabsetiske" komiteers kontrol af den eksperimenterende medicinske forsker. Problemet er, hvordan en mild paternalisme fastholdes samtidig med at manipulationen hindres. Pater betyder som sagt fader. Men det skal være den gode omsorgsfulde fader. Ikke den tyranniske fader.

2. Agtelse for værdighed

Værdighed (latin: *dignitas*) er oprindelig den status, man tillægger en øvrighedsperson overfor andre i kraft af hans embede. Det er en agtelse for *det andet menneske*. Den er især vigtig i kommunikationen mellem dem, der vil drage omsorg for en anden, og den eller de, der drages omsorg for. Man tror, at kommunikation drejer sig om at overføre information så effektivt og så tydeligt som muligt. Men kommunikation er et fælles liv med den anden.

Man kan kommunikere med denne anden på mindst tre måder, jfr. tre former for blik:.

(1) Blikket kan være *objektivering*. Det er det blik, som Jean-Paul Sartre (1905 - 80) beskriver i *Væren og Intet* (1943), i skuespillet *Lukkede døre* og i romanen *Ordene*. Her er kommunikationen en kamp mellem blikkene om at objektivere den anden. Derfor kan Garcin i *Lukkede døre* sige. "Helvede er de Andre" .

(2) Blikket kan være *appel*. Jfr. Levinas (1906-95) om den andens appel om hjælp og omsorg.

(3) Blikket kan være *eksistensbekræftelse*, jfr. Karl Jaspers (1883-1969). Ansigtet kan ikke blot *fordre*, men også *give*. Vi kan i samtalen, ja, blot i et fælles liv, *bekræfte hinandens eksistens*. Det sartreske blik siger: *du er kun en genstand*. Det eksistensbekræftende blik siger: *Du er ikke*

bare en genstand!

Dette forudsætter, at envejskommunikationen afløses af tovejskommunikationen. Og hvis agtelsen for værdighed gælder en dimension ved et fællesskab, er den ikke kun agtelse for den anden, men også agtelse for "een selv som en anden", jfr. Paul Ricœur (1913-2005)

Men der må være en forståelig mening i det, der har værdighed. Derfor behøves forståelse af et menneskes integritet.

3. Hensyn til integritet

Hensynet til *integritet* er hensynet til *livssammenhængen*. In-tegritet betyder oprindelig u-rørlighed. Det urørlige er en helhed, en sammenhæng, som kan gå i opløsning, hvis vi rører ved den.

Men hvordan respekterer en vejleder, en lærer, en læge den andens personlige integritet? Griber de ikke ind i den andens liv? Jo, men der er to slags berøring: den ene *heler*, den anden *krænker*. Krænkende er kun den berøring, der truer den sårbare sammenhæng i den andens liv.

Denne livssammenhæng er først og fremmest den sociale sammenhæng i tid og rum, som eksisterer i kraft af vores liv sammen med andre og vores erindring om dem.

Det betyder, at i omsorgen er intet så vigtigt som tid til samtale og kontakt. Det er en katastrofe, når den uproduktive tid ikke regnes for noget, fordi den ikke kan beregnes.

4. Ængstelse for det sårbare

Integritet er blevet et plus-ord, som anvendes af enhver, der vil bevare et eller andet uforandret. Derfor må tales om det levendes *sårbarhed*. I etikken er integritet den skrøbelighed, som betyder, at den intakte helhed er truet og uerstattelig.

Sårbarheden har et *ansigt*, dvs. et blik der kan appellere om hjælp og en mund der kan bede om hjælpen. Men også den blinde og den stumme kan udtrykke appellen, for det er hele den forsvarsløse krop, der er ansigt.

Levinas taler især om min egen sårbarhed for den andens blik som grundlag for etikken., jfr. henrettelsesscenen, hvor den dømte får bind for øjnene for at beskytte de soldater, der skal skyde.

Det slagkraftige i begrebet er netop, at det i virkeligheden ikke kan bruges i daglig tale uden at være normativt. At betegne noget som sårbart, er straks at spørge, om det behøver omsorg.

Men alt skal ikke værnes, blot fordi det er sårbart. De onde hensigter, de destruktive kræfter kan også såres, ja de skal såres.

Ansaret for omsorgen

At være ansvarlig er at skulle svare for sig. Det angiver en regnskabsaflæggelse for udførte handlinger.

Begrebet er oprindelig juridisk og politisk. Det er først i det 20. århundrede, at ansvaret bliver et moralsk og etisk begreb.

Aristoteles taler i den berømte *Nikomacheiske etik* (Bog III, kap. 1-8) om at mennesket er princippet (græsk: *arke*), dvs. øverstbefalende for sine handlinger. Derfor må et menneske stå til regnskab for sine handlinger. Denne idé om tilregnelser er overtaget af ansvarsbegrebet

Der er tre led i ansvarsbegrebet: Være ansvarlig. Være ansvarlig for. Være ansvarlig overfor. Det juridiske ansvar er næsten ikke noget ansvar mere i et samfund, hvor alle handlinger ses som led i udvekslingen af varer og tjenester. F.eks. betyder en ansvarsforsikring netop, at man forsikrer sig imod ikke at bære et ansvar:

Selv i et gensidigt forhold er ansvaret asymmetrisk: Hvis jeg har ansvar for dig, har du ikke derved nødvendigvis ansvar for mig på samme måde. Lærer-elev forholdet er ikke noget ægteskab eller et kammeratskabsforhold. Det er heller ikke et solidaritetsforhold mellem borgere..

Men den sande ansvarlighed er en omsorg for den anden, der består i at ville og kunne se konsekvenserne for den anden og for én selv af det, man gør, og i at kunne sætte grænser for det man gør. Den er en kulturel dannelse.

Således er omsorgsetikken en appel fra den historie, hvis modeller for det gode liv fortæller os, hvad vi skal gøre, når vi vil kende vores ansvar i omsorgen og omsorgsfuld vejledning.